

№ 11 (508)
Сакавік 2014 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- Ушанаванне: **гонар за беларускіх татарай** – стар. 3
- Асоба: **гісторык Аляксандр Каваленя** – стар. 5
- З гісторыі адукацыі: **школы і гімназія ў Стоўбцах** – стар. 6

22 сакавіка – прысвятак Пліска

«На святога Пліска
праб'ець лёд і пліска»

Фота Наталі КУПРЭВІЧ

Школьнае краязнаўства

Вучні даследуюць ВОЙНЫ

Сябры гуртка «Арганаўты мінулага» заўсёды прымаюць удзел у розных конкурсах, якія штогод праводзяцца ў Віцебскай вобласці і краіне. Так, сёлета ў лютым праводзіўся інтэрнэт-конкурс «Сусветная вайна ў лёсах Айчыны», прымеркаваны да 100-годдзя з пачатку Першай сусветнай вайны і 70-годдзя вызвалення тэрыторыі СССР ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў у гады Вялікай Айчыннай вайны.

Адзінаццацікласнік Сяргей Маляўка працаваў над тэмай, што тычылася Другой сусветнай вайны. Ён з малодшых класаў цікавіцца ваеннай гісторыяй, таму тэма яго даследавання была «Абарона крэпасці Асавец: праўда і міф». Вучаніца 8 класа Анастасія Максімовіч, якая з гэтага навучальнага года стала экскурсаводам гістарычнага музея ў Мёрскай СШ № 3, працавала над тэмай «Наш край у гады Вялікай Айчыннай вайны». Гэтая праца дапаможа ёй больш грунтоўна падрыхтавацца для правядзення экскурсіі па тэме Другой сусветнай вайны. Кіраўніком выканання працы быў настаўнік гісторыі Вітаўт Ермалёнак.

Паводле «Мёрскай даўніны»,
выдання рады музеяў
Мёрскай СШ № 3
і гуртка «Арганаўты мінулага»

Сябры! Падпісання на газету можна з любога месяца

На тым тыдні...

✓ **12 сакавіка ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва адкрылі мемарыяльную выстаўку «Ад мяне»** скульптара Уладзіміра Жбанава (1954–2012).

Пад час працы выстаўкі плануецца творчыя сустрэчы з сябрамі і калегамі У. Жбанава, дэманстрацыі кінастужак пра творцу, скульптурныя сімпозіумы і майстар-класы. Завершыцца праект круглым сталом, прысвечаным творчасці майстра і яго ролі ў беларускім мастацтве.

Выстаўка будзе працаваць да 29 сакавіка.

✓ **12 сакавіка ў Пасольстве Літоўскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь адбылося адкрыццё выстаўкі «Не загаснуць зоркі ў небе»**, прысвечанай жыццю і творчасці Янкі Купалы ў Вільні ў 1908–1915 гг.

Тут прадстаўлены аўтографы вершаў, напісаных у Вільні, асобнікі «Нашай Нівы», кнігі і календары, да выдання якіх спрычыніўся паэт. Моманты сяброўскіх і творчых сустрэчаў Янкі Купалы з выдатнымі асобамі беларускага і літоўскага нацыянальнага руху таго часу адлюстроўваюць дакументы, успаміны і мастацкія творы. А асабістыя знаёмствы сталі падмуркам беларуска-літоўскіх культурных сувязяў наступных пакаленняў, паглыбленню якіх спрыяюць пераклады твораў Янкі Купалы, зробленыя літоўскімі паэтамі ў розны час.

Выстаўка арганізаваная Дзяржаўным літаратурным музеем Янкі Купалы пры падтрымцы Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Пасольства Літоўскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь.

✓ **13 сакавіка ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы прайшоў творчы вечар «Па струнах думак»** Надзвычайнага і Паўнамоцнага Пасла Літоўскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь Эвалдаса Ігнатавічуса, паэта і перакладчыка, сябра Літоўскага саюза пісьменнікаў, PEN-цэнтра.

Э. Ігнатавічус філолаг па адукацыі, дыпламат па прафесіі, а ў душы – паэт. На яго творчасць аказала ўплыў старажытная паэзія Усходу, еўрапейская паэ-

Э. Ігнатавічус

Фота з сайта музея

тычная творчасць двух апошніх стагоддзяў, літоўская паэтычная традыцыя (пачынаючы ад Крысціяна Данелайціса). Сёння ён цікавіцца беларускай паэзіяй і перакладае яе на літоўскую мову.

Як перакладчык звяртаецца да паэтычнай спадчыны Янкі Купалы, а таксама прысвячае Песняру свае творы. Сапраўдным упрыгожаннем вечара стала выступленне струннага квартэта «Аніма», а ў выкананні выпускнікоў Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі прагучаў знакаміты паланез Агінскага – як гімн культурнаму супрацоўніцтву краінаў-суседкаў.

Верш з мінулага

Сёлета 20 сакавіка споўнілася 87 гадоў з дня нараджэння беларускага пісьменніка Хведара Жычкі (1927–2007). Хаця гэтага чалавека ўжо няма сярод нас, але працягваюць жыць яго творы. Жывая і памяць пра творцу. Трымаецца яшчэ яго жонка Галіна Васільеўна.

27 снежня мінулага года яна напісала мне з Мінска: «Я ўсё чытаю Федзевы вершы... Ён вельмі баяўся пакінуць мяне адну на гэткай страшнай зямельцы... Адночы сказаў мне: "...калі Усявышні зробіць так, каб я раней цябе пакінуў свет гаротны, дык:

*Я перад Госпадам схілюся з мальбой,
Каб літасціва абышоўся Ён з табой.
І ў царстве зла, любоўю не сагрэтым,
Ён асвятліў твой шлях
праведным святлом.
Да дзён тваіх апошніх быў з табой».*

А яшчэ Г. Жычка амаль кожны дзень перачытвае верш, які Хведар прысвяціў ёй

і які раней не друкаваўся, – «Дзень без цябе, дзень без паэзіі». Прапануем гэты твор увазе чытачоў «Краязнаўчай газеты».

*Дзень без цябе, дзень без паэзіі,
Дзень – як віёла без струн і смычка,
дзень – як шчупак, што сарваўся з кручка,
дзень – як забітая смеццем крыніца,
дзень – як без газы і кноту газніца,
дзень – як прабіты білет на трамвай,
дзень – як вароты замкнутыя ў рай,
дзень – як абрэз ненапісанай кніжкі,
дзень – як кашуля без Жычкі і Манішкі,
дзень – як дзіцяці галоднага плач,
дзень – як на дрэве бязлістым крумкач,
дзень – як на ложку смяротным каханне,
дзень – як загубленых душ пакаянне,
дзень – як узмах перабітым крылом,
дзень – як зімой неацеплены дом,
дзень – як маёнтак у карты прайграны,
дзень – як у дождж парасонік падраны,
дзень – як пусты і патрэсканы збан,
дзень – як зацемнены кінаэкран,
дзень – як без зорак каляднае неба,
дзень – як вячэра без солі і хлеба,
дзень – як бясконцы, без веснічак, плот,
дзень – як дарога на эшафот.*

Мікалай ШУКАНАЎ,
г. Жлобін

5 сакавіка ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі адбылася прэзентацыя кнігі «Скідзель і яго ваколіцы: жывая гісторыя». Або два аўтары кнігі – гісторык Сяргей Токць і краязнавец Мікалай Дзелянкоўскі – нарадзіліся ў Скідзелі, і гэтая праца стала выкананнем маральнага абавязку перад продкамі і землякамі.

А гэтай імпрэзы супрацоўнікі аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў бібліятэкі падрыхтавалі выстаўку «Скідзель: ад мінулага да сучаснасці». Падрабязна пра яе распавяла малодшы навуковы супрацоўнік аддзела Вольга Губанова.

Галоўны рэдактар выдавецтва «Тэхналогія» (дзе выйшла кніга) Зміцер Санько адзначыў: «Чытач краязнаўчай літаратуры цяпер не той, што быў раней. Яго ўжо не задавальняюць павярхоўныя апісанні, «аздобленыя» вымакнёнымі з пальца легендамі, накітаванымі таго, што «пад гэтым 500-гадовым дубам адначываў Іван Грозны». Сучаснага чытача цікавяць факты. Ён хоча таксама бачыць у гісторыі, хай сабе і лакальнай, сваіх дзядоў і прадзедаў. Выдатная кніга С. Токця і М. Дзелянкоўскага дае ў гэтым сэнсе вельмі багаты матэрыял. У ёй фігуруюць больш за 600 прозвішчаў мясцовых жыхароў! Шмат каго, я ўпэўнены, яна падштурхне да складання свайго радаводу. Акрамя таго, аўтары кнігі паказваюць бліскучы прыклад свайм калегам – гісторыкам і краязнаўцам, у якім кірунку трэба працаваць і якога плёну можна дасягнуць».

На жаль, не змог прыняць удзел у прэзентацыі М. Дзелянкоўскі, ён прыхварэў. С. Токць жадаў яму хутчэйшага выздараўлення і творчай энергіі, а таксама звярнуў увагу прысутных на адно выданне, што экспануецца на выставцы, і распавёў пра новую кнігу: «Мікалай Іванавіч Дзелянкоўскі напісаў першую гістарычную кнігу пра Скідзель яшчэ ў 1987 годзе. Яна ёсць на выстаўцы. Выдавец-

Жывая гісторыя

тва «Полымя», выйшла накладам 10 000 экзэмпляраў. Тады гэта амаль адпавядала колькасці жыхароў Скідзеля. Гэтая кніга аказала вельмі вялікі ўплыў на мяне. Я ўжо больш за 15 гадоў збіраю матэрыялы, даследую гісторыю Скідзеля. І вось два гады таму ўзнікла ідэя стварыць новую кнігу па гісторыі Скідзеля. Прычым былі пастаўлены амбітныя мэты: каб кніга адпавядала самаму высокаму ўзроўню мастацкага афармлення і была арыентаваная на як мага больш шырокае кола чытачоў. І вось за два гады дастаткова напружанай працы ёсць вынік – кніга «Скідзель і яго ваколіцы».

Мы выходзілі з ідэі нідэрландскага філосафа гісторыі Фрэнка Анкерсміта. Ён сцвярджаў, што ў аснове гістарычнага пазнання ляжыць індывідуальны досвед чалавека, досвед гісторыі. Прычым Ф. Анкерсміт адрозніваў досвед гісторыі ад досведу пра гісторыю. У аснове досведу гісторыі ляжыць эмацыйнае перажыванне пачуцця настальгіі па страчаным мінулым. Гэтае перажыванне штурхае чалавека вярнуць гэтак мінутае ў сваю свядомасць, засвоіць яго паволаму. У Ф. Анкерсміта ёсць таксама прыгожая метафара «дотык» да мінулага ці менавіта такі момант, калі чалавек фізічна адчувае сваю еднасць з мінулым. Такія моманты «дакрэнання» да мінулага, мне здаецца, якраз магчымыя ў межах мікрагісторыі, лакальнай гісторыі. Прыклад такі прыклад: чалавек чытае інвентар XVII стагоддзя ў арыгінале, ці, напрыклад, у выглядзе ілюстрацыі, як у кнізе, натрыкаецца на прозвішча сваіх продкаў і адчувае нейкае шчымлівае, балючае і ў той жа час радаснае пачуццё еднасці з людзьмі, якія жылі 400 гадоў таму на гэтай зямлі, і ён адчувае, што і я зараз тут жыў, і нават калі ён тут не жыў, ведае – гэта мае продкі, якія змагаліся, выжывалі, будавалі,

3. Санько

для таго, каб я сёння мог жыць і чытаць пра іх у гэтай кнізе. Мне здаецца, тое, што мы выкарысталі гэтую метафару «жывая гісторыя» – апраўдана і справядліва. Адпачатку ідэя кнігі палягала на тым, што яна разлічана на як мага больш шырокае кола чытачоў. Прычым нават тых людзей, якія не будуць чытаць кнігу, але яе пагартаюць і можа перажывуць вось гэты дотык да гісторыі, убачыўшы ілюстрацыі.

Галоўная мэтавая група кнігі – жыхары Скідзеля і ваколіцаў, як тыя, што жывуць цяпер у Скідзелі і яго ваколіцах, так і тыя, хто пакінуў родныя мясціны. Другая мэтавая група – краязнаўцы, людзі, якія цікавяцца гісторыяй вёсак і мястэчак, гарадоў, мясцовасцяў. Краязнаўцы, я спадзяюся, змогуць запызчыць канкрэтных метады, якія мы выкарыстоўвалі ў гэтай кнізе, напрыклад, статыстычнага аналізу, аналізу крыніцаў. Трэцяя група патэнцыйных чытачоў кнігі – прафесійныя навукоўцы. Кні-

Семінары для настаўнікаў

Арганізатары конкурсу «1939 год у памяці жыхароў Беларусі» інтэрнэт-праект «Беларускі архіў вуснай гісторыі» МГА «Гісторыка» і ГА «Дыярыш» запрашаюць усіх зацікаўленых да ўдзелу ў інфармацыйных мерапрыемствах па тэме «Вусная гісторыя ў адукацыйным працэсе», якія адбудуцца 5 красавіка ў Гомелі і 12 красавіка ў Гродне (семінар 30 сакавіка ў Мінску адменены). На семінарах можна даведацца пра прыяццы і адбелнасці збору вусных гістарычных матэрыялаў з вучнямі, магчымасці іх выкарыстання ў выкладчыцкай дзейнасці.

Каб прыняць удзел у семінарах, дасылайце заяўкі на адрас konkurs@nashapamiac.org да 1 красавіка. Выдаткі на праезд за кошт арганізатараў. Усе пытанні можна задаць па тэлефонах: 8 029 397 52 15 (Вольга) і 8 029 358 31 84 (Павел).

Неабходна дадаць, што названы вышэй конкурс працягнуты да 15 мая (пра яго ўмовы «КГ» паведамляла падрабязна сёлета ў № 4).

Паводле
інфармацыі арганізатараў

змагароў, край паэтаў» і падраздзел «Лёс прадпрыемальнікаў Скідзельскіх» – М. Дзелянкоўскім. Завяршаецца кніга дадаткамі, дзе падаецца спіс гаспадароў мястэчка Скідзель і ваколіцаў, склад сем'яў і іх маёмасны стан, а таксама імяны паказальнікі.

Напрыканцы прамовы С. Токць выказаў падзяку вялікай колькасці людзей, якія дапамагалі фотаздымкамі, матэрыяламі, успамінамі, высока ацаніў прафесійную працу выдавецтва «Тэхналогія», а таксама падкрэсліў, што без пільнай зацікаўленасці і падтрымкі кіраўніцтва Скідзельскага цукровага камбіната выхад такога выдання быў бы немагчымым.

Падзяліліся ўражаннямі пра кнігу, а таксама з віншаваннямі і пажаданнямі аўтарам выступілі навукоўцы Ганна Маскевіч, Аляксей Шаланда, Уладзімір Канановіч, Вадзім Лакіза, Андрэй Кіштымаў, Юрый Пацюпа і інш.

Выданне гэтай кнігі стала значнай падзеяй у культурным жыцці краіны. Знаёмства з ёю, магчыма, падштурхне краязнаўцаў напісаць падобнае па гісторыі свайго роднага куточка (чым ён горшы за Скідзель?), а ўбачыўшы знаёмае прозвішча, чытач захаце больш даведацца пра гісторыю сваіх продкаў, свайго роду.

Алесь САЧАНКА
Фота аўтара

Першая пяцігодка

У сакавіку школьны гісторыка-краязнаўчы музей «Гісторыя Лабжанскага краю» (аграгарадок Лобжа Клімавіцкага раёна) адзначыў цікавымі мерапрыемствамі першы 5-гадовы юбілей з дня заснавання. Упершыню музей адчыніў свае дзверы 28 лютага 2009 г.

Музеём, створаным на базе Лабжанскай школы, кіруе настаўніца гісторыі Ірына Наваградская. Сёння тут існуюць дзве экспазіцыі: «Этнаграфія Лабжаншчыны» і «Гісторыя Лабжанскага краю». На базе музея працуе гасцёўня «У беларуса», дзе можна даведацца аб адметнасцях беларускіх традыцыяў рэгіёну, пакаштаваць нацыянальныя стравы,

пацешыцца беларускімі гульнямі.

У час святочнага мерапрыемства вучні прыгадалі старонкі мінуўшчыны Лабжанскага краю. А Марыя Глушакова і Сяргей Зылёў прадставілі гасцям праект «Музей у чамадане» (адзначаны дыпламам у рэспубліканскім конкурсе юных экскурсаводаў у 2013 г.).

Дасягненні музея вядомыя далёка за межамі раёна. У 2010 г. юныя этнографы занялі II месца ў рэспубліканскім конкурсе этнаграфічных музеяў навучальных устаноў Беларусі. А ў 2013 г. музей стаў лаўрэатам рэспубліканскага конкурсу «Мясціны твайго дзяцінства». І яшчэ ў гэтым жа годзе вучні прадстаўлялі Магілёўскую вобласць на першым Нацыянальным форуме «Музей Беларусі».

І. Наваградская з вучнямі

На святочнае мерапрыемства завітала багата гасцей.

Музей павіншавалі дырэктар Клімавіцкага цэнтра турызму, краязнаўства і экскурсіяў дзяцей і моладзі Рэгіна Аляксеенка, вядучы спецыяліст аддзела адукацыі, спорту і турызму Ала Асмалоўская, старшыня раённай арганізацыі РГА «Белая Русь» Ала Анціпава, намеснік дырэктара Клімавіцкага дзяржаўнага прафесійнага ліцэя № 14 Валянціна Шалыгіна, старшыня райкама прафсаюза работнікаў адукацыі і навукі Лідзія Шашкова, іншыя. А вядомы ў раёне краязнаўца Аляксандр Галкоўскі падарыў музею валёнкі ўласнай вытворчасці. Прыехала на свята і загадчыца аддзела краязнаўства і пошукавай працы Магілёўскага цэнтра творчасці Святлана Хадоркіна. Прысутнічалі таксама «ветэраны» музея Аксана Новікава, Марына і

Кацярына Фраловы, Даша Сямёнава, Віка Пятрова і іншыя. Як прызналася І. Наваградская, яна ўжо выхоўвае пятае пакаленне краязнаўцаў.

Напрыканцы імпрэзы юныя этнографы Арцём Курносаў, Дзіяна Бераснёва і Крысціна Багачова прывалі экскурсіі для гасцей. А дырэктар школы Міхаіл Пралыгін зазначыў: «Музей у нашай школе мае вялікае практычнае значэнне: лепшага месца для правядзення наглядных урокаў па гісторыі, бадай, і не прыдумаеш. На жаль, карыстаюцца гэтым багаццем пакуль што пераважна мясцовыя школьнікі. Між тым, дзверы музея адчыненыя для ўсіх».

Дар'я ЭВЕРС,
дырэктар
Клімавіцкага
краязнаўчага музея

«Алейкум Салям!» – так звяртаюцца татары адно да аднаго пры сустрэчы. Так віталі яны адно аднаго і сёлета ў першы дзень каляндарнай вясны. 1 сакавіка ў Смілавічах Чэрвеньскага раёна на хаце, дзе жыў вядомы навуковец, намеснік старшыні Беларускага згуртавання татараў Ібрагім Канапацкі, была ўсталяваная мемарыяльная дошка. На ёй змешчаны надпіс: «Ібрагім Канапацкі. 1949–2005. Грамадскі і рэлігійны дзеяч беларуска-татарскага адраджэння, навуковец, гісторык». Аўтар яе – скульптар Аляксей Шатэрнік, карані якога са смілавіцкіх ваколіцаў.

Адкрыла сход дачка рупліўцы Зарына Канапацкая, кандыдат гістарычных навук, дацэнт Белдзяржуніверсітэта. На ўрачыстым мерапрыемстве выступілі прадстаўнікі розных арганізацыяў і аб'яднанняў: загадчык аддзела рэдкіх кніг Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа НАН Беларусі Ірына Цітавец, аўтар і вядучая праграмы «Супольнасць» Беларускага радыё Лілія Коршун, старшыня Міжнароднага грамадскага аб'яднання «Русь адзіная» Міхаіл Ткачоў, былы дырэктар Смілавіцкай сярэдняй школы № 1 Іван Ярашэвіч, настаўніца Людміла Драпеза. Выступілі і тыя, хто асабіста добра ведаў Ібрагіма Барысавіча.

І. Ярашэвіч:

– Ібрагім шмат ведаў, і веды свае ён удасканалваў, пашыраў на аснове дакументаў, апо ведаў людзей. Ён стаяў каля вытокаў адраджэння татарскай культуры і мусульманскай веры ў Беларусі, пакінуў пасля сябе вялікую навуковую спадчыну. Ня проста было адбудаваць мячэць у Смілавічах з-за бюракратычнай цеганіны. Трэба было абысці шмат кабінетаў, напісаць нямала папераў... Ён гэта зрабіў. Сярод слаўных сыноў Чэрвеньшчыны ярка гарыць і зорка Ібрагіма Канапацкага.

Л. Драпеза:

– У нашым шматнацыянальным мястэчку мы праводзім розныя нацыянальныя святы і кірмашы. Сярод іх – байрам і сабантуй. Дзеці таксама перадаюць адно аднаму звычаі, традыцыі сваёй нацыі. Нядаўна прыездзілі ў Смілавічы школьнікі з Падмаскоўя, каб пазнаёміцца з татарскімі традыцыямі. Усталяванне памятнай дошкі ў гонар І. Канапацкага – знакавая падзея не

Алейкум Салям

толькі для Чэрвеньскага раёна, але і для ўсёй Беларусі.

І. Цітавец:

– Запомнілася паважлівае стаўленне Ібрагіма Барысавіча

маім сябрам, дарадцам. Мы сябравалі сем'ямі. Ад яго даведаліся, што такое мізар, хто такія татары. Самабытны татарскі этнас быў яго галоўным клопам. Я вельмі ўдзячна Ібрагіму Барысавічу, што падтрымліваў мяне, дзяліўся ведамі, быў сапраўдным дыпламатам. Яго справу на радыё працягвала яго дачка Зарына, якая адкрыла новыя старонкі летапісу беларускіх татараў.

М. Ткачоў прачытаў татарскія вершы «Родны аул» і «Ластаўка», перакладзеныя ім на рускую мову. А таксама прыгадаў:

– Я вельмі цаню зробленае

Уладзімір ШУЛЯКОЎСКИ

да кнігі, да рукапісаў беларускіх татараў. На яго асабістых кнігах ёсць аўтографы выдатных людзей, з якімі сябраваў: Рыгора Барадуліна, Янкі Брыля, іншыя вядомых пісьменнікаў. Учора чытальная зала бібліятэкі не змагла змясціць усіх, хто прыйшоў на вечарыну, прысвечаную 65-годдзю з дня нараджэння І. Канапацкага.

Л. Коршун:

– Ібрагім Барысавіч быў

P.S. Некалькі гадоў таму ў Смілавічах адзначалі 600-годдзе татараў у Беларусі. На нашыя землі яны прыйшлі з Крыма. Шмат пакаленняў татараў абаранялі ад нашэсця ворагаў беларускую зямлю, якая стала ім радзімай. Тут яны перайшлі на беларускую мову і лічаць яе сваёй. І хаця адрозніваюцца ад нас, беларусаў, найперш рэлігіяй – ісламам, але дзе можна пачуць беларускую гаворку ў Смілавічах? У Татарскай слабадзе, на правабярэжжы Волмы. І яшчэ. Менавіта дзякуючы татарам з дзвюх смілавіцкіх СШ адна і цяпер – беларускамоўная.

Беларускія бежанцы Першай сусветнай Вайны

(На прыкладзе жыхароў
вёскі Кайшоўка Карэліцкага раёна)

(Заканчэнне. Пачатак у №№ 4–10)

Год 1914-ы:
ПОГЛЯД
з 2014-га

**Список имений
Циринской волости**
Имение Воронча + фольварок Губичи, Равины, Русатин – владения Изабеллы Любанской. Временным управляющим назначен с 6 сентября 1920 г. Земацкий Михаил, общая площадь составляет 2 000, 140, 160 и 101 десятину. В Воронче имеются постройки, посеяно 10 десятин, в Губичах всё разрушено, в Равинах сохранилась 1 постройка. Имеются постройки в Русатине.

Имение Тугановичи и фольварок Новый Двор – владения Юлии Тугановской. Временно обязанности управляющего осуществляет сторож Бурак Николай с 10 сентября. Площадь 100 десятин.

Имение Дорогово с фольварками Ольшаны и Рудники – владения Фабиана Барановича. Площадь 650 десятин. Временный управляющий Инцкевич Игнатий с 11 сентября. Из построек имеется 1 дом.

Имение Сервечь с фольварком Любаничи – владения Антона Ризенкампа. Площадь 450 десятин. Обязанности управляющего временно исполняет сторож Купраш Андрей с 12 сентября 1920 г. Ничего из строений нет.

Имение Кайшовка – владения Потоцкого (Потоцкой Марии Сте-

пановны). Поручено досматривать сторожу Рудому Тимофею с 11 сентября 1920 г. Общая площадь 300 десятин: пахотной 20, сенокосу 30, неудобницы 218, водохозяйственных угодий 1, огорода 1, сад 1, лес 30. Засеянных площадей нет, в имении лошадей, коров, строений нет.

**В Новогрудский
Уездземотдел
Управляющему советскими
имениями**

Препровождаю список имений Циринской волости. Площадь каждого имения за

отсутствием документов даны приблизительно, установленные опросом населения ближайшего к имениям.

Большинство имений совершенно разорены, площадь земель изрыта окопами и опутана проволокой. Управляющие и сторожа, назначенные тов. Козелько, часто по одному на несколько ближайших имений, ввиду того, что хозяйства не ведутся и в большинстве их строений нет.

Лошадей, за исключением одной в фольварке Дворец, совсем нет, батраков тоже.

Средствами имения предполагают засеять только 2 1/2 дес. в фольварке Дворец. На часть окрестных граждан предполагается отдать около 60 десятин, главным образом это – граждане соседних волостей, т.к. население Циринской волости очень бедно лошадьми. Заведующий имениями Райчанской, Циринской и Почаповской волостей

подпись
16 сентября 1920 года

**Акт приёма имения
Осташин Циринской
волости**

15 сентября 1920 года
В присутствии инструктора уездного земельного отдела Новогрудского уезда тов. Козелько, временно исполняющий дела уп-

равляющего имением Осташин Иосиф Карась и представитель местного сельского Совета деревни Осташин Иван Троско сделали настоящий акт в том, что при проверке оставшегося имения Осташин оказалось тождественного с прилагаемой при сему описи. Что подписями удостоверяем.

Опись национализированного имения Осташин

Имение расположено в Минской губернии Новогрудском уезде Циринской волости бывшего владельца графа Грабовского. Общая площадь земли 800 десятин, в том числе: пахотной 200, лугов 198, неудобницы 400, водных угодий 1, огорода нет, сад 40 яблонь – остальные вырублены, леса нет. Посевов у землевладельца и крестьян нет, кроме 1 дес. ржи и 1 дес. овса у крестьян. Крестьянами запаханно под озимые посевы крестьянами 10 дес. Живого и мёртвого инвентаря в имении нет. В имении трудоспособных людей нет, нет и нетрудоспособных.

Инструктор Уездземотдела
Козелько
Председатель сельсовета
Троско
Временно и.д. управляющего
Карась

На 5 верасня 1920 г. меркавалася склікаць гарадскую беспартыйную канферэнцыю.

На 26 верасня былі прызначаны выбары ў выканкам Наваградскага гарадскога Савета, а на 2 кастрычніка – выбары дэлегатаў на павятовы з'езд Саветаў. 15 верасня 1920 г. выдадзены загад № 38 аб выбарах валасных і павятовых Саветаў. Згодна з загадам прызначаны выбары адкладвацца на нявызначаны час. Замест іх прапаўвалася правесці валасныя сходы 26 верасня, што мусілі насіць характар мітынгаў на надзённую тэму.

Ажыццявіць намечаныя мерапрыемствы і перадаць уладу ад надзвычайных органаў органам канстытуцыйным было не наканавана. Пасля паразы савецкіх войскаў пад Варшавай Чырвоная Армія адыходзіла, фронт хутка набліжаўся да Наваградка. 1 кастрычніка 1920 г. войскі польскай 4-й арміі другі раз занялі горад і накіраваліся на ўсход – на Мінск. Паводле ўмоваў савецка-польскай дамовы аб перамер'і ад 12 кастрычніка 1920 г. і Рыжскага мірнага дагавора паміж савецкімі рэспублікамі РСФСР, Украінай і Польшчай ад 18 сакавіка 1921 г. тэрыторыя Наваградскага павета з горадам Наваградкам адышла да Польшчы.

У былых бежанцаў пачалося новае жыццё.

Мікалай ПЛАДКІ,
г. Мінск

Кнігі часам параўноўваюць з караблямі. Калі так, то нядаўна выправіліся ў плаванне яшчэ чатыры новыя нават не караблі – акіянскія лайнеры. Так назвалі слоўнікі, прэзентацыя якіх адбылася 11 сакавіка ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі. Увазе прысутных былі прадстаўлены «Слоўнік беларускай мовы», «Граматычны слоўнік дзеяслова», «Граматычны слоўнік назойніка», «Граматычны слоўнік прыметніка, займенніка, лічэбніка, прыслоўя», якія выйшлі ўжо ў другім выданні, згодна з новымі правіламі правапісу.

Падрыхтаваныя Цэнтрам даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, слоўнікі прыцягнулі ўвагу не толькі дарослых, але і студэнтаў да школьнай. Пасля прэзентацыі маладое пакаленне спехам накіравалася да падрыхтаванай адмыслова да прэзентацыі кніжнай выстаўкі «Слова да слова – будзе мова». Падлеткі і маладыя людзі зацікавіліся не толькі новымі слоўнікамі, але і рэдкімі выданнямі з фондаў бібліятэкі, якія можна было пагартаць і патрымаць у руках – як, да прыкладу, «Слоўнік беларускай гаворкі» Івана Насовіча альбо галіновыя двухмоўныя слоўнікі, выдадзеныя ў 1990-х гадах. Дарэчы, у Нацыянальнай бібліятэцы знаходзіцца каля тысячы даведчаных выданняў па беларускай

Мова пачынаецца са слоўніка

мове, і прыкладна дзясятая частка з іх трапіла на выстаўку. Шкада толькі, што нічога не было сказана пад час імпрэзы пра «Вялікі слоўнік беларускай мовы», выдадзены залетась Фёдарам Піскуновым, хаця варта было б сабраць разам усе здабыткі рупліўцаў нашай мовы.

Мелі слова пад час імпрэзы Аляксандр Лукашанец і Валянціна Русак, якія спрычыніліся да выхаду новых слоўнікаў. Яны, як і іншыя выступоўцы, выказвалі спадзяванне, што беларуская мова яшчэ будзе шырока выкарыстоўвацца ва ўсіх сферах жыцця, і нават сённяшня «не зусім звычайная моўная сітуацыя ў Беларусі» можа выправіцца. Натуральна, у лепшы для беларускай мовы бок.

Выступоўцы казалі пра тое, што склад мовы змяняецца, таму і патрэбныя цяпер новыя слоўнікі. Але ці не лепей за ўсё выказаўся акадэмік-сакратар АДДзялення гуманітарных навук

і мастацтваў НАН Беларусі Аляксандр Каваленя, заўважыўшы, што беларуская мова – гэта не проста сродак зносінаў, а нешта большае:

– Гэта фундамент нашай нацыі, у тым ліку і сённяшняй Рэспублікі Беларусь, гэта магчымасць панавуковаму адстойваць свае нацыянальныя прыяры-

тэты. І мы выконваем заповіт, які калісьці даў беларусам Францішак Багушэвіч: «Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі». Часам даводзіцца чуць пытанні аб тым, што будзе далей з беларускай мовай? Я скажу – яна будзе расквітаць усё болей і болей, калі будуць з'яўляцца такія выданні. Адстойваць беларускую мову трэба не лозунгамі, а канкрэтнымі справамі.

І гэта сапраўды так, тым больш што поле для дзейнасці яшчэ такое шырокае. Бо маладыя людзі, якія з цікавасцю разглядалі рытэты з бібліятэчных фондаў і разумелі, якія каштоўнасці трымаюць у руках, выказвалі сваё захапленне выключна па-руску. Ды і не толькі яны.

І вельмі дарэчы былі ўзгаданыя напрыканцы прэзентацыі словы з верша Рыгора Барадуліна:

*Быць беларусам –
Гэта значыць
Свайго ні гуку не забыць,
Усё чужое перайначыць,
Каб Беларусі вечна жыць!*

Добра, што новыя слоўнікі стануць яшчэ адным падмацаваннем гэтага жадання кожнага неаб'якавага нашага сучасніка – «Каб Беларусі вечна жыць!»

А. Лукашанец

В. Русак

Фота з партала ntb.by

Ніна КАЗЛЕНЯ

Выдатны вучоны і арганізатар навукі

Аляксандр Каваленя нарадзіўся 14 сакавіка 1946 г. у гарадскім пасёлку Капыль у сям'і настаўніка. Бацька Аляксандр Емяльянавіч, былы партызан, пасля Вялікай Айчыннай вайны працаваў дырэктарам школы, маці, Ганна Аляксандраўна, партызанская сувязная, рызкуючы жыццём выконвала баявыя заданні, пасля была хатняй гаспадыняй. У вялікай дружнай сям'і Каваленяў было 6 дзяцей: 4 хлопцы і 2 дзяўчынкі.

Вучыўся ў школе Аляксандр добра, а пасля заканчэння дзевяці класаў у 1962 г. паступіў у Мінскае ПТВ № 23, якое скончыў на выдатна, атрымаў спецыяльнасць слесара. Навучанне ў прафесійным вучылішчы сумяшчаў з вучобай у школе рабочай моладзі, якую папяхова закончыў у 1964 г. Час вучобы А. Кавалені ў ПТВ быў вельмі насычаны падзеямі. Малады хлопец актыўна ўдзельнічаў у грамадскім жыцці. Яго заняткі ў аэраклубе і радыёшколе паўплывалі на тое, што пасля прызыву ў рады Савецкай Арміі ён быў накіраваны ў элітныя дэсантныя войскі. У 1968 г. Аляксандр быў дэмабілізаваны ў званні сяржанта і адразу прадоўжыў працу на будоўлях Мінска.

У 1970 г. ён паступіў на гісторыка-геаграфічны факультэт Мінскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута імя М. Горкага. У інстытуце Аляксандр актыўна займаўся грамадскай дзейнасцю, працаваў у студэнцкіх будаўнічых атрадах у Карэліі, Сібіры, на будоўлях Беларусі. Выкладчыкі і сябры паважалі сціплага і працавітага студэнта, і з 1974 па 1979 г. А. Каваленя ўзначальваў студэнцкі прафсаюзны камітэт інстытута.

У 1979 г. А. Каваленя стаў аспірантам кафедры гісторыі КПСС МДП імя М. Горкага. Яму вельмі папанявалася ў навуковым жыцці, бо давялося быць аспірантам, а потым і дактарантам таленавітага вучонага, выдатнага чалавека, доктара гістарычных навук, прафесара Аляксандра Мацко, які вучыў сваіх падапечных навуковай настойлівасці, мэтанакіраванасці і жыццёвай мудрасці. У 1983 г. пад яго кіраўніцтвам А. Каваленя абараніў кандыдацкую дысертацыю на тэму «Ідэяно-політычная работа падпольных партыйных арганізацый КП(б)Б в партизанских зонах».

З 1982 г. Аляксандр Аляксандравіч працаваў на розных пасадах МДП імя М. Горкага (БДПУ імя М. Танка). Быў дацэнтам кафедры, загадчыкам кафедры айчыннай і сусветнай гісторыі. А. Каваленя праводзіў на кафедры выдатную, абгрунтаваную кадравую палітыку, накіраваную на захаванне лепшага старога выкладчыцкага «касцяка» і адначасовае прыцягненне мо-

ладзі. Разам з тым, ён ніколі не забываўся пра былых супрацоўнікаў кафедры, якія ўжо былі на заслужаным адпачынку. Па ініцыятыве Аляксандра Аляксандравіча да 70-годдзя заснавання кафедры айчыннай і сусветнай гісторыі ў 2002 г. выйшла з друку прысвечаная ёй кніга. Пад кіраўніцтвам А. Кавалені калектывам кафедры рэгулярна праводзіліся навукова-тэарэтычныя і навукова-практычныя канферэнцыі, выдаваліся зборнікі матэрыялаў гэтых навуковых форумаў.

Станоўчую ацэнку навуковай грамадскасці атрымалі выдадзеныя ім манаграфіі, якія падрыхтаваныя з улікам новых метадалагічных падыходаў і з'яўляюцца вынікам дзясяткаў гадоў працы ў архівах і бібліятэках, шматлікіх сустрэчах і гутарак са сведкамі гістарычных падзей. Манаграфічнае даследаванне «Беларусь у гады Другой сусветнай вайны (1939–1945)» (Мн., 1996), у якім упершыню ў айчыннай гістарычнай навукі А. Каваленя ёмка і пераканаўча на багатых і яскравых прыкладах, удала спалучаючы глыбокі навуковы аналіз і кампаратыўны падыход, паказаў не толькі крывавы твар акупантаў, але і іх палітыку, накіраваную на ўцягванне беларускай моладзі ў рэалізацыю стратэгічных германскіх планаў. Гэтая манаграфія адзначаная прэміяй і Дыпламам лаўрэата конкурсу БДПУ імя М. Танка за 1997 г.

Вынікам руплівага пошуку даследчыка стала выдадзеная ў 1999 г. манаграфія «Прагерманскія саюзы моладзі на Беларусі. 1941–1944. Вытокі. Структура. Дзейнасць». Гэтая даследаванне Аляксандра Аляксандравіча стала адметнай навуковай з'явай, адкрыла новы напрамак у айчыннай і замежнай гістарыяграфіі – вывучэнне маладзёжнай палітыкі нацысцкай Германіі на акупаванай тэрыторыі краінаў Еўропы ў 1939–1945 гг. У 2000 г. па гэтай тэме А. Каваленя абараніў доктарскую дысертацыю, якая ўнесла важкі ўклад у навуковае вырашэнне адной з самых складаных і вострых праблемаў айчыннай гісторыі пераходу Другой сусветнай вайны, а ў 2004 г. яму было прысвоенае навуковае званне прафесара.

Зварот навукоўца да ваеннай тэмы – з'ява невыпадковая, бо ён вырас у сям'і актыўных змагаючыхся акупантамі. Усё творчае жыццё Аляксандра Аляксандравіча звязанае з вывучэннем пытанняў Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў. Нягледзячы на кан'юнктуру часу, ён не

здрадзіў асабістаму прынцыпу нацыянальна-дзяржаўнага падыходу, не падаўся моднай плыні татальнага ахайвання мінулага, а імкнецца да комплекснага, аб'ектыўна-гістарычнага аналізу падзей, спалучаючы даследчую практыку з праблемна-храналагічным падыходам, абапіраючыся на багаты і разнастайны факталагічны матэрыял. Глыбокія веды і аналітычны талент дапамагаюць яму аб'ектыўна ўспрымаць мінулае і сучаснасць, пазбягаючы адназначных, тым больш артадаксальных, ацэнак і высноваў.

У 2004–2010 гг. А. Каваленя працаваў дырэктарам Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Гэта быў новы напружаны этап у яго жыцці: рэарганізацыя структуры інстытута, вызначэнне новых перспектываў кірункаў навуковых даследаванняў, арганізацыя шматлікіх навуковых форумаў і інш.

Аляксандр Аляксандравіч выразна прадэманстраваў, што ён не толькі таленавіты вучоны і педагог, але і выдатны арганізатар навукі. За час яго дырэктарства Інстытут гісторыі ператварыўся ў дзяржаўны цэнтр арганізацыі сістэмных гістарычных даследаванняў.

Менавіта дзякуючы энергіі і арганізацыйнаму таленту А. Кавалені як кіраўніка Інстытут паспяхова выканаў Дзяржаўную комплексную праграму навуковых даследаванняў на 2006–2010 гг. «Гісторыя беларускай нацыі, дзяржаўнасці і культуры», упершыню за ўсю гісторыю краіны ў інстытуце была адкрыта ўнікальная Археалагічная навукова-музейная экспазіцыя, што яскрава раскрывае багатую гісторыка-культурную спадчыну Беларусі.

Пры актыўным удзеле Аляксандра Аляксандравіча былі падрыхтаваныя і рэалізаваныя на практыцы навуковыя канцэпцыі абноўленых музеяў гісторыі На-

цыянальнай акадэміі навук Беларусі, музеяў прыроды і гісторыі Нацыянальных паркаў «Белавежская пушча» і «Прыпяцкі», а таксама распрацаваная навуковая канцэпцыя Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь.

У лютым 2009 г. ён быў прызначаны акадэмікам-сакратаром Аддзялення гуманітарных навук і мастацтваў НАН Беларусі і ўведзены ў склад Прэзідыума акадэміі навук.

Нягледзячы на тое, што А. Кавалені даводзіцца выконваць вялікую вучэбна-метадычную і выхаваўчую працу, а з прызначэннем дырэктарам Інстытута гісторыі, а затым і акадэмікам-сакратаром Аддзялення гуманітарных навук і мастацтваў НАН Беларусі яшчэ і значную арганізатарскую работу, ён па-ранейшаму працягвае актыўна займацца навукова-даследчай дзейнасцю. У часопісах, перыядычным друку і навуковых выданнях пастаянна з'яўляюцца яго артыкулы, прысвечаныя асвятленню праблемаў патрыятычнага руху беларускай моладзі.

Ён Аляксандр Аляксандравіч у творчым росквіце. За час навукова-педагагічнай дзейнасці ім апублікавана каля 50 асабістых і калектывных манаграфіяў, падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў, больш за 400 навуковых артыкулаў. Ён з'яўляецца навуковым рэдактарам і рэцэнзентам звыш 70 манаграфіяў, навуковых зборнікаў, навукова-метадычных дапаможнікаў, падручнікаў і дысертацыйных працаў. Пад яго навуковым кіраўніцтвам сфармаваная цэлая навуковая школа маладых гісторыкаў-даследчыкаў. Ім падрыхтаваныя 5 кандыдатаў навук і 10 магістраў. Ужо 8 гадоў ён узначальвае савет па абароне доктарскіх і кандыдацкіх дысертацыяў у Інстытуце гісторыі НАН Беларусі. Аляксандр Аляксандравіч – навуковы рэдактар, член рэдакцыйнага калегіяў і саветаў часопісаў «Доклады Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі», «Весці Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Серыя гуманітарных навук», «Архівы і справаводства», «Беларуская думка», «Беларускі гістарычны часопіс», «Гісторыя і грамадазнаўства», «Историческое пространство. Проблемы истории стран СНГ», «Родина».

Але не толькі навуковае жыццё мае сэнс для А. Кавалені. Галоўным для яго з'яўляецца стварэнне станоўчага мікраклімату для працы калег у Аддзяленні гуманітарных навук і мастацтваў НАН Беларусі, у

Інстытуце гісторыі, дзе ён застаўся працаваць галоўным навуковым супрацоўнікам, у БДПУ імя М. Танка, дзе Аляксандр Аляксандравіч працягвае працаваць як прафесар. Яго шчырыя размовы, канструктыўныя ідэі, глыбокае веданне праблемаў, аналітычны талент дапамагаюць плённа супрацоўнічаць, успрымаць рэчаіснасць ва ўсёй складанасці.

Гведчаннем высокага навуковага аўтарытэту А. Кавалені з'яўляецца яго ўдзел у міжнародных кангрэсах, сімпозіумах і канферэнцыях не толькі ў Беларусі, але і далёка за яе межамі. У час прыныповых і пераканаўчых дыскусіяў з замежнымі і айчыннымі гісторыкамі і палітолагамі ён заўсёды з павагай ставіцца да думак апанентаў, але ніколі не паддаецца пад выказаныя ідэі, нават самых масцітых гісторыкаў, а калі ўпэўнены ў спрэчнасці гэтых ідэяў, то прыводзіць неабходныя крытэрыі і пераканаўчыя аргументы. А. Каваленя прыкладае шмат намаганняў для папулярызацыі навуковых дасягненняў. За час навукова-педагагічнай дзейнасці ён прыняў удзел больш чым у 130 навуковых канферэнцыях, кангрэсах, сімпозіумах і круглых сталах, пры гэтым выступіў арганізатарам каля 90 з іх.

Дзякуючы няўрымслівасці, апантанасці і грамадзянскай навуковай пазіцыі Аляксандра Аляксандравіча з небыцця вернутыя і ўпісаныя ў айчынную гісторыю сотні імёнаў нашых суайчыннікаў. Яго шматлікія апублікаваныя даследаванні і публічныя выступленні – прыклад грамадзянскага служэння беларускаму народу і сваёй дзяржаве. Такія выдатныя арганізацыйныя і навуковыя здольнасці А. Кавалені не маглі застацца не заўважанымі.

За вялікую плённую працу Аляксандр Аляксандравіч неаднаразова адзначаўся ганаровымі граматамі, медалямі, у тым ліку медалём Францыска Скарыны, знакам «Выдатнік адукацыі», Падзякай Упраўлення справамі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь і Ганаровай граматай НАН Беларусі. За ўклад ва ўмацаванне адзінства славянскіх народаў А. Каваленя ў 2006 г. абраны правадзейным членам Міжнароднай славянскай акадэміі адукацыі імя Я.А. Каменскага.

Бясспрэчна, на сёння А. Каваленя з'яўляецца адным з найбуйнейшых вучоных, і яго ўклад у развіццё гістарычнай навукі нашай краіны цяжка перабольшыць.

*Вячаслаў ДАНИЛОВІЧ,
дырэктар Інстытута гісторыі
Нацыянальнай акадэміі
навук Беларусі
Марат ЖЫЛІНСКІ,
намеснік старшыні пастаяннай
камісіі па адукацыі, культуры
і навукі Палаты прадстаўнікоў
Нацыянальнага сходу Беларусі*

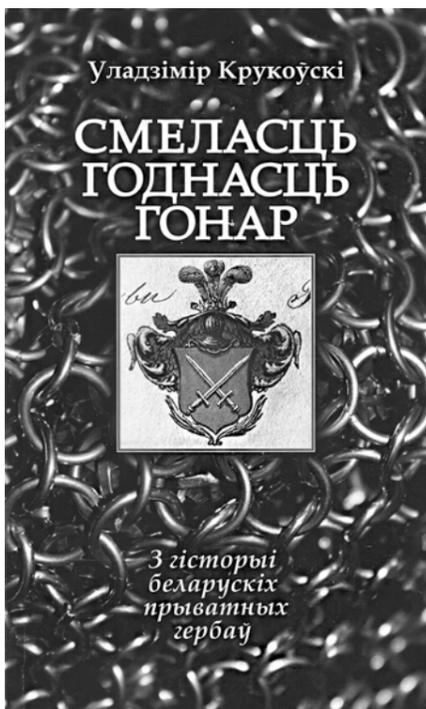

На паліцу краязнаўцам

Беларусь шляхецкая

Паволі гартаць кніжныя старонкі, уважліва ўчытвацца ў шчыльныя радкі прозвішчаў – ёсць у гэтым нешта ад апантанасці кладашукальніка і азарту паляўнічага. А раптам вось зараз, менавіта на гэтай старонцы, натрапіш на нешта знаёмае? І, наткнуўшыся на дзясвоаче прозвішча бабулі, пачынаеш разважаць, ці магчыма, што калісьці яе род быў шляхецкім? Але ці шмат у каго цяпер атрымаецца прасачыць гісторыю сваёй сям'і хаця б да пятага пакалення? А калі гэта і ўдацца, то далей звычайна – пытанні, пытанні і па большай частцы невядомасць. А магчымасць знайсці шляхецкія карані свайго роду дае кожнаму зацікаўленаму кніга Уладзіміра Крукоўскага «Смеласць. Годнасць. Гонар. З гісторыі беларускіх прыватных гербаў».

Вынік трохгадовай працы аўтара ў архівах, выданне стала працягам кнігі «Срэбная страла ў чырвоным полі», якая ўбачыла свет у 2010 годзе. У новую кнігу былі даданы яшчэ пяцьдзясят чатыры гербы, павялічыўся спіс гербакарыстальнікаў. Адным словам, для тых, хто хоча пачаць разгадваць таямніцы свайго радаводу, выданне будзе сапраўды бяспэчнай знаходкай.

Да таго ж, ва ўступе да кнігі У. Крукоўскі распавядае аб прыватнай геральдыцы, паходжанні некаторых беларускіх гербаў, расказвае пра існаванне ўстойлівай групы шляхецкіх прозвішчаў, а таксама аналізуе іх паходжанне і распаўсюджванне на землях Вялікага Княства Літоўскага. Ёсць у кнізе згадка і пра род Крукоўскіх герба «Корвін».

Змешчаныя ў кнізе выявы гербаў з'яўляюцца аўтэнтычнымі – яны пададзеныя менавіта так, як выглядаюць у дакументах і геральдычных кнігах. Увазе чытачоў прапана-

ваны таксама спіс старажытных беларускіх шляхецкіх родаў. Яго склалі прозвішчы, зафіксаваныя ў дакументах XVII–XVIII стагоддзяў, да падзелу Рэчы Паспалітай (на падставе матэрыялаў Мінскай, Магілёўскай, Гродзенскай, Віцебскай, Смаленскай і Віленскай губерняў).

Не абмінае ўвагай аўтар і той факт, што, калі беларускія землі адышлі да Расійскай Імперыі, больш за 10% іх насельніцтва адносілася да шляхты. У параўнанні з гэтым, на іншых землях імперыі дваране складалі ў сярэднім 1% насельніцтва. Тады ж і пачалося бесперапыннае «расшляхечванне», якое атрымала працяг і пасля 1917 года. Але вось што цікава – калі прааналізаваць сёння ўласнабеларускія прозвішчы, то якраз каля дзiesiąці адсоткаў іх з'яўляюцца шляхецкімі. Значыць, старыя роды па-ранейшаму існуюць, толькі, напэўна, мала хто з іх нашчадкаў пра гэта ведае ці задумваецца.

І калі прабягаеш вачыма радкі прозвішчаў, здаецца, што ўстаюць з нябыту тыя, хто быў да цябе. Глядзяць пранізлівымі позіркамі людзі, якіх ведаў калісьці сам, і тыя, каго ведаеш толькі па фотаздымках і ўжо не заспеў жывымі, проста не мог заспець. Маўклівымі ценямі прыходзяць тыя, у каго вядомае толькі імя – астатняга памяць жывых не захавала. І цяпер ёсць магчымасць даведацца пра іх крыху болей.

Ніна ХОМІЧ

Ведаць тое, што любіш

Людзей, неаб'якавых да гісторыі нашай радзімы, да яе мінуўшчыны і дня сённяшняга, я думаю, зацікавіць альбом-даведнік «От Беловежской пуши до полесских болот», выдадзены ў 2013 годзе.

У ім сабраны самыя розныя звесткі пра Брэстчыну, яе раёны і населеныя пункты. Асобна вылучаюцца найбольш значныя турыстычныя маршруты – экалагічныя, паломніцкія і інш. Яны надзвычай разнастайныя, бо ўключаюць аб'екты сусветнай спадчыны, архітэктурныя і гістарычныя помнікі, сядзібы вядомых людзей, месцы ваенных бітваў, унікальныя куточки прыроды.

Гартаю альбом – і дзіву даюся. Здавалася б, ведаю свой край, і ўсё роўна знаходзіцца шмат новага і цікавага. Напрыклад, мяне ўразіла, што ў Маларыцкім раёне, у вёсцы Гусак, растуць найстарэйшыя ў Беларусі дубы, узросць якіх – больш за восемсот гадоў.

Таксама цікава было даведацца, што ў XVIII стагоддзі імператрыца Кацярына падаравала вялікія ўладанні (цяпер гэта Маларыцкі раён) генерал-маёру Мікалаю Ланскому, унук якога пазней ажаніўся з удавой А. Пушкіна Наталляй.

А ў вёсцы Востраў Маларыцкага раёна захаваўся стары парк, у якім каля падножжа высокага крыжа ляжыць гранітная пліта. Гэта памяць пра Рамуальда Траўгута. Сядзібу Востраў у 1861 годзе ён атрымаў у спадчыну ад свайго дзядзькі Шуйскага. А ў 1863 годзе Траўгут, падпалкоўнік у адстаўцы, удзельнік Крымскай вайны, узначаліў паўстанцкія атрады Кобрынскага, Брэсцкага і Пружанскага паветаў. Пасля паражэння паўстання сядзіба па загаду генерала Мураўёва была спаленая, але памяць пра слаўнага сына Беларусі жыве. Гэта ён на допытах казаў, што «...незалежнасць з'яўляецца неабходнай умовай сапраўднага шчасця кожнага народа».

І такіх не кожнаму вядомых фактаў можна знайсці нямала. Ды нават самі назвы населеных пунктаў Брэстчыны цапаць вуха: Паланечка, Паўлінава, Мілавіды (Баранавіцкі раён), Добрая Воля, Баяры, Охава (Пінскі раён)...

Адно што крыху крыўднавата за маю Ганцавіцкую зямлю. Здаецца, можна было б цяплей прадставіць наш раён, асабліва Свята-Ціханаўскі сабор, які па стылі блізкі да рускіх ды візантыйскіх храмаў. Яго незвычайную прыгажосць адзначыла нават народная артыстка Беларусі Марыя Захарэвіч пад час правядзення ў Ганцавічах Дня беларускага пісьменства ў 2011 годзе.

Нават той, хто не мае магчымасці падарожнічаць, можа здзейсніць завочную вандроўку па мясцінах Брэстчыны, пазнаёміцца з яе гісторыяй, даведацца пра тых, хто ствараў, захоўваў ці ўзнаўляў яе помнікі. Няхай мацнее пачуццё гонару за свой край і адчуваецца адказнасць перад роднай зямлёй і тымі, хто прыйдзе пасля нас.

Ірына РУДКОЎСКАЯ, в. Хатынчы, Ганцавіцкі раён

Ранейшыя школы і гімназія ў Стоўбцах

У 1930-я ў Стоўбцах былі дзве школы сямігодкі і гімназія. У школу дзеці ішлі з сямі гадоў. Навучанне там было бясплатнае і абавязковае. Школьная форма хлопчыкаў была чорнага колеру з зялёным кантам на рукавах, каўняры і на чатырохвугольнай фуражцы. У дзяўчынак – шэрая сукенка, белы каўнерык, сіні берэт. На галаўным уборы знаходзіўся значок: белы арол і літары SP (г.зн. школа падшэфная), а на правым баку – лічба адпаведнага класа.

У школе выкладалі рэлігію, польскую мову, арыфметыку, геаметрыю, прыродазнаўства, фізіку, хімію, гігіену, геаграфію, гісторыю, маляванне, практычныя заняткі, спевы і фізкультуру. Сістэма адзнак была пяцібальная, а пасведчанне выдавалася за кожнае паўгоддзе.

У малодшых класах былі арганізаваныя і працавалі дружны «зухі» (адпаведнік піянераў). Яны насілі зялёную ахоўную форму, жоўтыя гальштукі і сінія берэты з жоўтым кутасам. Акрамя вучобы «зухі» на зборах займаліся рознымі дзіцячымі гульнямі, чытаннем кніг, рукадзеллем і рамяством.

У старэйшых класах дружны называліся «харцэры»: дзяўчаты насілі шэрыя сукенкі з пагонамі, гальштукі ў выглядзе таных слупчых паясоў, берэты з эмблемай школы; хлопцы – зялёнае ахоўнае адзенне з пагонамі, гальштукі цёмна-зялёнага колеру, галуны і чатырохвугольныя фуражкі з іх харцэрскай эмблемай. Яны займаліся на зборах, акрамя розных мерапрыемстваў, ваеннай падрыхтоўкай. Часта хадзілі ў паходы па гістарычных мясцінах.

У гімназіі вучоба была платная, але тым, хто быў з малазабяспечаных сем'яў і хацеў вучыцца, дапамагалі дабрачынныя арганізацыі.

Гімназісты насілі светла-сінюю форму з блакітнымі палоскамі. Фуражкі былі закругленымі з эмблемай у выглядзе разгорнутай кнігі. На левым рукаве гімназістаў размяшчалася нашыўка з лічбамі нумара гімназіі. Стаўцоўская гімназія была пад нумарам 923.

Святлана АДАМОВІЧ

Гімназісты ідуць на парад (1930-я гг.)

Гімназія ў Стоўбцах (1930-я гг.)

Каханне і вясна ў паэзіі Аркадзя Куляшова

Уздоўж

1. ... Вечар. Імя і дзясвоцае прозвішча жонкі А. Куляшова. 4. Дзяржаўная Узнагарода, якую паэт атрымаў за паэмы «Сцяг брыгады» і «Новае рэчышча». 8. Музычны інструмент нізкага рэгістра. 11. Дровы. 12. Духмяная расліна; выкарыстоўваецца ў медыцыне, парфумерыі і харчовай прамысловасці. 13. «Пайшла, ніколі ўжо не вернешся, Алеся, // Бывай, ..., каханая, бывай». З верша паэта «Бывай...»; на словы верша кампазітар І. Лучанок стварыў песню «Алеся», якая стала хітом «Песняроў». 14. Літаратурны ... імя А. Куляшова. Культурна-асветніцкая ўстанова, што існуе ў вёсцы Саматэвічы Касцюковіцкага раёна, дзе 100 гадоў таму, 4 лютага, у сям'і настаўніка нарадзіўся будучы народны паэт Беларусі А. Куляшоў. 16. Тэлеопера кампазітара Г. Вагнера, створаная па матывах паэмы А. Куляшова «Песня аб разведчыках». 17. Мужчынскае імя. 21. «Прыехалі ў ..., // На покуці селі. // Спяваюць дзяўчаты // Сватам аб вяселлі». З паэмы «У далёкай дуброве». 22. «Дзяўчыны імя ... // Пішу на сасновай кары». З верша «З дзённіка брыгадзіра». 25. «І кружыцца планета Куляшова, // І ... пра Алеся ўсё звініць». З верша П. Панчанкі «Куляшова». 26. «Адна ёсць маці, што як ... ў хаце. // Хто можа быць радней нам за яе?» З верша паэта «Я музу параўнаў бы з роднай маці». 29. Парыў, гарачнасць. 32. «Любоў – ..., прапісаны // У верным сэрцы назаўжды». З верша «Чужой любві я не зайдрожчу». 34. Птушчы – ..., чалавеку – мір (прык.). 36. «Дыван вясны перацвітае ў ..., // Завяя лісцяў – у сняжынак пух». З верша паэта «Гадзіннік мой – не сонца, што ў зеніце». 37. Беражы ... у вялікі мароз (прык.). 38. Паэма А. Куляшова, напісаная ў 1933 г. 39. «Чырво-

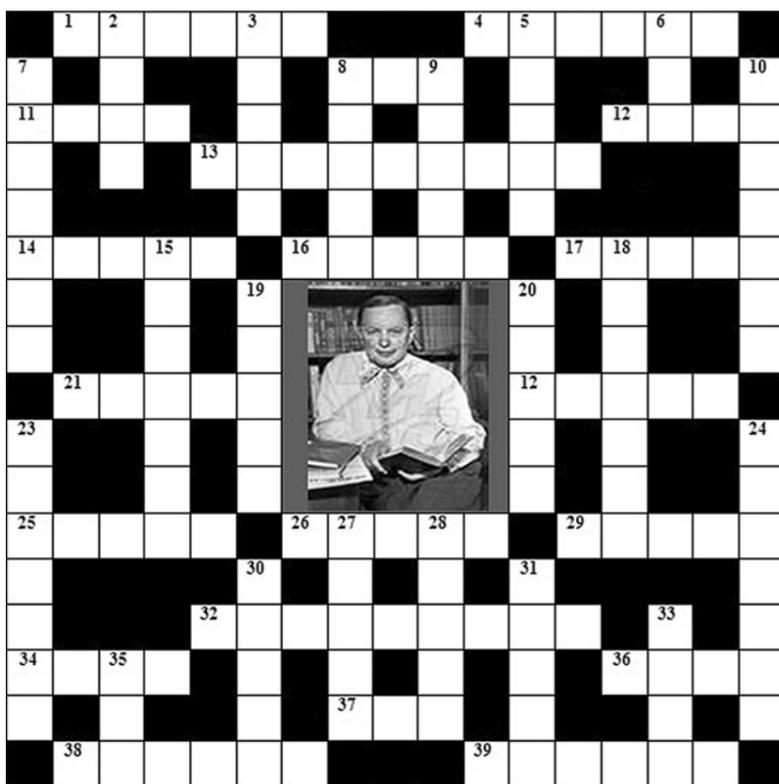
ны ...». Часопіс, дзе быў надрукаваны ў 1927 г. першы верш паэта ў рэспубліканскім друку.

Упоперак

2. «... крынічны». Дакументальны фільм пра паэта (1972). 3. Сярэдняя велічыня чаго-небудзь. 5. Аднастайны расказісты гук. 6. Асабістая вядомасць, рэпутацыя. 7. «Зацвіла ... Мала // Днём мы бачымся з табой». З верша «Чараўніца». 8. Топкае балота. 9. «Прышла сюды з сяла, // Адзета, як на ..., // Жартуючы, звяла – // Сама смяецца, // Рада». З верша «Музыка». 10. «І помніцца мне першае ...; // З тых пор ніколі болей не кахаў // Так шчыра». З верша «Дарогі». 15. Мацярык. 18. «Ты – ... як быццам, // Я ж – як быццам жаніх». З верша «Дружба». 19. Зборнік вершаў паэта (1985). 20. «Адчаго не была ты ў юнацтве імклівай

ракой? // Я б аддаў табе ўсе свае ..., // Каб зліцца з табой». З верша «Ты і я». 23. Прыправа для стравы. 24. «Вучыліся з ім, выбягалі з ім // Вясну гукаць на ...». З верша «За дваіх». 27. Асаблівы знак узнагароды; ім паэт быў узнагароджаны пяцікратна. 28. Старажытная салодкая страва з гародніны, садавіны і ягадаў. 30. «Зноў зіму праганяе ..., // Зноў жаўрук я ў полі вітае». З верша «Зноў зіму праганяе ...». 31. «Чырвонае ...». Мастацкая стужка «Беларусьфільма» (1958), адным з аўтараў сцэнарыя якой быў А. Куляшоў. 33. У вясковых хатах памяшканне паміж жылой часткай дома і ганкам. 35. Штотыднёвая літаратурная газета, у якой галоўным рэдактарам у 1945–1946 гг. быў паэт (абрэв.).

Складу
Лявон ЦЕЛЕШ

Дарагія танныя забавы

Апошнім часам вакол нас з'яўляюцца навінкі-забавы, што нясуць пажарную небяспеку. Так, напрыклад, папулярнае мерапрыемства «запуск нябесных ліхтарыкаў» – не такі ўжо бяшкодны і прыгожы занятак, як паказваюць у рэкламе. Гэтае вынаходніцтва з'явілася ўпершыню ў Кітаі і выкарыстоўвалася ў ваенных мэтах, і толькі пазней атрымала статус усепланетага мерапрыемства, якое ў любы момант можа стаць прычынай пажару.

Ліхтарык складаецца з каркаса, выкананага з дроту, купала, абцягнутага ліставым матэрыялам, часта з прапітанай рознымі рэчывамі паперы. Адкрытая крыніца агню вельмі небяспечная: ліхтарык можа праляцець даволі вялікую адлегласць, і ўгадаць яго траекторыю пры зменлівым ветры і іншых фактарах надвор'я немагчыма. Да таго ж, прызямліцца ён можа дзе заўгодна, а калі гэта адбываецца ў цёмны час сутак, то і пажар не будзе адразу заўважаны. Па прычыне аднаго з такіх прызямленняў у Вялікабрытаніі адбыўся пажар на заводзе па

перапрацоўцы пластыку. Каб яго патушыць, задзейнічалі больш за 200 пажарных, сярод якіх былі пацярпелыя, і 40 адзінак тэхнікі.

Цікава, што сёння «нябесныя ліхтарыкі» забаронены ў некалькіх штатах ЗША, часткова на тэрыторыі Германіі, у Іспаніі і іншых краінах. А ў Бразіліі такі запуск ліхтарыкаў з'яўляецца злачынам і караецца па законе тэрмінам да 3 гадоў.

Акрамя вышэй узгаданага, ад «нябесных ліхтарыкаў» могуць пацярпець і жывёлы: такая «прыгажосць» забруджвае навакольнае асяроддзе, калі цалкам не згарае ў паветры, а падае на зямлю і становіцца смеццем. Таксама гэтыя ліхтарыкі замінаюць паветранаму транспарту.

Мяркуем, што пералічаных прычынаў дастаткова, каб упрыгожваць жыццё больш карыснымі, экалагічнымі рэчамі.

Дзяніс ПРОЦЬКА,
начальнік ЦРАНС
г. Мінска

(Працяг. Пачатак у №№ 2–4, 7–10)

Турок – маленькая жывёлка. Звычайна па пожнях лезлі на белы свет увечары малыя істоты і пачыналі: тур-р-р-тур-р-р, мякка так, не рэзка. Як называецца па-іншаму, дагэтуль не ведаю. Дзеца мядзведка ў Кандрата Крапівы, мядзведзік у Байкова з Некрашэвічам. А для мяне заўсёды было і будзе турок.

У

Уклеіць – абгарнуць кніжку газетай. У тыя часы ўклеівалі кніжкі менавіта газетамі, бо нічога іншага не было. Газеціну за навучальны год мянялі некалькі разоў, бо ад частага ўжывання яна ламацілася і рвалася.

Уступіць, уступіцца – затупіцца, зрабіцца тупым.

– Нада касу пабіць, уступілася за дзень, вун сколькі скасіў. У нас не казалі «касу кляпаць», а менавіта біць.

Ухналь, ухналі – адмысловыя цвікі для падкоўвання коней. У нас іх рабіў каваль у кузні паміж Аўсюковам і Забор'ем. На Аўсюкове таксама была кузня, але пасля вайны яна стаяла пустая.

Х

Халадзёнка – халодная вада. Але так называлася толькі вада для хатняй гаспадаркі. Вада, нават самая халодная, у возеры ці ў ручаіне так не называлася. Халадзёнкай яна становілася толькі ў вядры ці ў бочцы.

– Чаго вот перхаеш? Не нада было халадзёнку піць.

– Ты што, халадзёнкі ў чай наліў? Ну цяпер будзеш усю ноч бегаць за хату.

Халтама – мітуслівы чалавек, які часта ўсё блытае ці забывае.

Халтаміць – мітусіцца, рабіць усё абы-як, блытаць, але забывацца на галоўнае.

Хрыпа – ахрап'е для скаціны. Звычайна ламалі лісце ад буракоў, збіралі траву на полі і секлі ў карыце. Дзіцячая праца гадоў да дзевяці. Праўда, калі ў сям'і не было меншых дзяцей, тады гэта рабіў хто мог.

Хукаўкі – пара з роту ў халоднай хаце, на вуліцы.

– Затапі скарей грубку, халодна, аж хукаўкі ідуць!

Ц

Цагельня – месца, дзе рабілі цэглу. Але слова *цэгла* ў нас не было. Быў *кірпіч*, *кірпічына*. Цэглу выкладвалі з формаў, таму і казалі *класць кірпічы*.

Церюшыць – трушчыць на дробныя часцінкі, ажно да пылу.

– Нада ў матрасі салому замяніць, уся ўжо пацерюшылася.

Цюкаць – нацкоўваць сабаку.

– Не нада на людзей сабаку цюкаць.

Цюпіць – крышыць хлеб рукамі ў малако, у поліўку, у суп.

Толькі ў гэтым значэнні.

– А ты пацопі сабе хлеба ў чашку, каб смачней было.

Цюпка – страва з нацопленым хлемам. Праўда, звычайна цюпкай звалі толькі малако з нацопленым хлемам.

Ч

Чацьвяр'к – мерная дзежка. Якога аб'ёму яна, дагэтуль не ведаю. Але памятаю, што дзядуля з суседзямі мералі жыта ды іншае збожжа чацьверком.

Чашка – міска. Мы дзівіліся, калі гарадскія госці называлі кубкі чашкамі, а чашкі – міскамі.

Чмут – практычна сінонім халтамы, але крыху болей хітры.

– Гэты чмут будзіць толькі галаву табе тлуміць.

Чмуціць – рабіць, гаварыць абы што.

– Ну хваціць чмуціць. Знаем мы, які ты герой.

Чу – выклічнік. Па большасці азначае здзіўленне, часам незадаволенасць.

– Чу, які сьмешны!

– Чу, якая непаняція!

Чудзіць – жартваць, смяшыць людзей.

– А ён такі вясёлы малец. Усё чудзіць ды чудзіць.

На Смаленшчыне, у Атрадным, я чуў такое:

– Пойдём домай, не чуди людей!

Ш

Шайка – нізкая шырокая дзежка з «вушамі» для пераносу ўдваіх. У шайках рыхталі і насілі пойла для скаціны.

Шлык – скарачаная форма ад шлыкнучь.

– Чуць не паймаў мышыну, дык яна толькі шлык пад мост, і ўсё, уцякла!

Шлыкнучь – шмыганучь.

(Працяг на стар. 8)

Палены пад загнеткай

Пахлі смалой яны надзвычай добра – палены дроваў яловых і хваёвых, у печку пакладзеныя. Прывезеныя з лесу бярыеныя пілавалі ды секлі і ў хату ўносілі з вечара. Шчэпкі найперш калолі смалістыя, каб распальваць у печцы было зручней. А ў пячурцы загнеткі сохла распалка.

Энергія паленаў перадавалася людзям, ёю і жылі.

Языккі полымя, пасоўгаўшыся між паленамі, затухаючы з аднаго краю, разгараліся з іншага, зліваліся потым у суцэльнае полымя. З поду – аб скляпенне печкі білася, аб яго паўкруглы верх.

Пад аркай праз кабылку (яна была праём у печку) з топкі дым у комін перавальваў, у трубу з сажай – шчыльнай хмарай выходзіў да неба або па даху да зямлі слаўся.

Разгараліся палены жарчэй, знікаў густы дым. Гарачыня печкі пераходзіла на твары, рукі, валёнкі, анучы, на ўсё, што вісела над печкай і на ёй ляжала. У душы людзей цеплыня ішла. Дзеці гарэзліва скакалі і смяяліся.

Праходзіў дзень за днём у

Фота Наталіі К. ПРЭВІЧ

гісторыі печкі. Не заўсёды ў ёй сала шыпела, яечня. Не заўсёды гатавалася ежа на тлушчы. Пярлоўка нішчымнай часамі варылася, бульба не абіранай, звычайны гарбуз. Але заўсёды хоць што-небудзь у печцы той за засланкай знаходзілася. Не адно, дык другое.

У чыгунках-чыгуночках суп гарохавы з костачкай варыўся і булькаў. Тушылася мяса з рабрынкай, млелі са смятан-

кай скрылькі бульбы, драчны. Стаялі ў печцы кашы, кулеш, заціркі, клёцкі, капуста, свініна – на студзень.

У печцы энергія дроваў спрыяла выпечцы боханаў свайго хлеба.

Пахі ежы сустракалі людзей на падыходзе да хаты, праточваліся ў комін, з парога – у ноздры залазілі, у імху між бярвёнаў трымаліся.

Кожны раз пахі тыя былі розныя. Па вёснах – шчаўем дзікарослым, што збіралі ў падгор'ях ці на лузе каля рэчкі. Елі кісленькую страву халодна з яйкам і смятанай – і з аржаным хлебом. Духмянілася хата яблыкам печаным улётку, баранінай – увосень, узімку – свінінай. Духмяней за ўсё ў хаце на Калядкі пахла – каўбасамі. Іх начынялі ў гарлавінку кішкі падрыхтаваным фаршам – пальцам ўручную на торквалі каўбасу. Пальцам піханыя каўбасы ў вышаку віселі пад дахам. Ні катам, ні пацу-

кам з мышамі не залезці туды было. Схаваны і каўбух з мясам, што рабілі з часнаком і перцам духмяным.

На ўсю моц гарэлі дровы на Масленіцу, калі ў першы дзень гатаваліся пачастункі. Утульна ад тых дроваў рабілася ў хаце. З імі не баяліся людзі зімовых віхураў, глыбокіх стугуроў (так у нас называюць снежныя сумёты), маразоў траскучых. Памятаю, як вечарамі ў Вялікую Суботу палілі печкі. Пеклі ў іх да Велікадня булкі і ежу святочную гатавалі, яйкі ў шалупайках цыбулі фарбавалі. У Святы Дзень (барані, Божа!) не дапушчалі грахоў, і печак ніхто не распальваў.

Выцце ветру і патрэскаванне дроваў у печцы засталіся ў душы найлепшай музыкай, нотныя знакі якой яшчэ не пазначаныя ў музыцы і не пачуцця класікай.

Аляксей БАЛАХАНЦЬ,
г. Орша

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 7)

Штырнуць – штурхануць.

– А ён мяне як штырнуў прыкладам, я й паляцела ў канаву. Так расказвала бабуля, як хацела забраць ад дачкі трохгадовую ўнучку з калоны, якую латышы вялі за вёску расстрэляваць. Ёй яшчэ пашанцавала, а суседку, якая ўпрошвала адпусціць дачку, запіхнулі ў калону і расстралілі разам з дачкой. Запіхнуў эсэсавец проста так, дзеля забавы.

Шума – смецце.

– Ай сколькі шуму ў хаце! Што, цяжка падмясціць?

Шчамель – чмель.

– Ня бойся, шчамялі ня больна кусаюцца. Ета табе не васва. **Шчыт** – дабудова да печы. Як натопіш яго, дык усю ноч цёпла ў хаце. І школьныя пакоі ў нас ацяпляліся шчытамі. Маглі быць з плітамі для гатавання ежы, а маглі быць і без.

Шыбка – хутка. Тычылася толькі фізічнай хуткасці. Магло мець і памяншальную форму.

– А тот малец шыбка бегайць. Не кажны дагоніць.

– Скура сыцямнеець, дык ты бягі шыпенька чэраз лес.

– Ну й бег жа я, шыпчэй некуды!

Ю

Юдаш – вясковая лаянка. Паходзіць ад евангельскага Юды, здрадніка і хрыстапрадаўцы. Так мне тлумачыла бабуля. – А юдаш ты таму, што яшчэ не дарос да Юды! І не сьпяшы.

Я

Якатаць – енчыць, вішчэць.

– Я яго дубцом па срацы, а ён як заякочыць, аж страшна стала, ці не забіў я яго. Алі ж ад дубца ніхто яшчэ не паміраў. Ніхай не лахаіць па чужых садах.

Ясны – бліскучы.

– Заходзіць тут еткі асэсар, боты ясныя, блішчаць на ўсю хату, і давай яму пра ўрагоў народа расказвай. Я яму такое сказанула, як ветрам вынесла з хаты!

Бабуля хвалілася сваёй сяброўцы Просьцы. Да нас зайшоў малады лейтэнант НКВС і пачаў крычаць на дзядулю, абяцаў пасадыць, бо той няведама дзе быў паўтара года, сын Пецька прапаў без весткі. «Можа, ён у немцаў?» – настойваў афіцэр. Тады бабуля накрычала на яго, спытала, дзе ягоныя ордэны, што ён рабіў з бацькам у вайну. У нас усе хлопцы з медалямі ды ордэнамі! І паабяцала даказаць на ягонага бацьку. Болей нас не чапалі. Пра які грэх лейтэнанцкага бацькі яна казалася – дагэтуль не ведаю. Гэта адзін з эпизодаў правяркі насельніцтва, якое было вінаватае, што ўлады аддалі яго пад нямецкую акупацыю ў 1941 годзе.

Імёны, звароты, мянушкі

Даюцца ў мясцовым вымаўленні.

Жаночыя: Арына, Аўдуля, Гапуля, Дарка, Куліна, Лёлька, Ліцька, Настуля, Нюшка, Проска, Хадора, Хвёкла, Хвеня, Хіма, Хроська, Хруза.

Мужчынскія: Апанас, Зьмітрок, Касьцюк, Мітруха, Піліп, Прахвір, Трахім, Хама, Хведар, Хведасей, Якута, Яхім.

Звароты па-бацьку: Лявонаўна, Піманавіч, Прахвіраўна, Раміонаўна.

Вясковыя мянушкі: Балбатун, Балбатунёнак, Башкір, Бязьмен, Грібаль, Гуж, Кабан, Кастычонок, Кіргіз, Костачка, Маёр, Макачка, Масяга, Перда, Пецька-Елкі, Прайнік, Рудый, Рябый, Смык, Унучак, Хлот, Шом, Юзік.

Творчасць нашых чытачоў

Глянь!

Куточак роднай Беларусі,
Любімы Дзятлаўскі мой край,
Душу маю спяваць ты змусіў,
Спявай, душа мая, спявай!

Тут я, няўрымсінік, бегаў босы,
Чуў, бачыў продкаў плач і смех;
Тут беларускія нябёсы,
Жыццёвых рэк імклівы бег.

«Ісці да шчасця – шлях няблізкі,
Ў пустой душы яно не родзіць.
Святлом чароўным стане бліскаць
Таму, хто дбае, любіць, робіць», –

Казала так калісьці мама,
Інтэлігентнаю была.
Жыццё яе – з надзеяў, драмаў:
Праз гора войнаў дзвюх прайшла.

Глянь! Цудных месц у нас так многа:
Узгоркі, рэчкі, пералескі,
Праз поле, лес бяжыць дарога,
Каля яе, ў гаі, пралескі...

Тут пралягла й мая сцяжына,
Якой вядзе і лёс, і час.
Тут наша ціхая Айчына
І ўсё ад Бога – усё для нас.

2013 г.

Вясновае

Я навекі з радзімай старонкаю, –
І смуткую, і трызну ўва сне.
Мілы сэрцу яе сосны гонкія,
І палі, і лугі любы мне.
Мне тут люба маёва раніцай
Клапатлівыя чужы галасы.
А ці можна, скажыце, пазбавіцца
Ад палону дзявоцкай красы?
Мяне вабяць дарогі нязнаныя,
Аблюблю, адгарую, памру. –
Будзе вечно вяснова чаканаю
Цешыць вока зялёная рунь.
Заіскрышы, наш край, славай новаю,
Бо з табой і юнак, і паэт.
Светлай песняй і матчынай моваю
Чараваць будзеш здзіўлены свет.
Не змаўкайце, прашу, струны звонкія.
Не шукай, душа, шляху назад.
Хай ліецца над нашай старонкаю
Ачышчальным дажджом зарапад!

Георгій ШУНДРЫК, г. Дзятлава

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МЯТЛІК – адзенне немаўлятаў; прамавугольны або круглы кавалак тонкага, мяккага льянога палатна з круглай дзіркай пасярэдзіне для галавы. Адзаяецца на шыю дзіцяці. Звычайна кролі з вынашанага адзення.

МЯШЧАНЕ (польск. адз. лік *mieszczanie* гараджанін) – падатнае саслоўе ў Вялікім Княстве Літоўскім у XIV–XVIII стст. і ў Расіі ў 1775–1917 гг., якое ўключала розныя катэгорыі гараджанаў – рамеснікаў, купецтва, дробных гандляроў і інш. У Беларусі тэрмін замацаваўся на

працягу XV ст. Да іх залічвалі тую частку рамеснікаў (у т.л. і цэхавых), купецтва, дробных гандляроў, якая падпарадкоўвалася магдэбургскаму праву. У некаторых гарадах Беларусі (Віцебск, Полацк) уваходзіла таксама землеўласніцкая частка гараджанаў, якая выконвала вайсковыя абавязкі – мяшчане конныя, пунтыя, пасельскія. Яны складалі прывілеяваную групу, вызваліліся ад падаткаў.

Пасля далучэння Беларусі да Расіі на мяшчанаў беларускіх гарадоў пашыраеся заканадаўства Расійскай Імперыі. Акты 1775 і 1785 гг. залічылі да мяшчанаў пасадыскіх людзей і частку гараджанаў,

што не ўваходзіла ў купецкія гільдыі, рамесныя цэхі. Мяшчане выконвалі рэкруцкую павіннасць, былі абмежаваныя ў праве перамяшчання, да 1863 г. на іх пашыраліся цялесныя пакарэнні.

Званне мешчанін спадчыннае, аднак саслоўе паўнялася за кошт збыднёных купцоў, прыватнаўласніцкіх сялянаў, якія выкупіліся або былі адпушчаныя памешчыкамі. Паводле перапісу 1897 г. мяшчанаў і купцоў у беларускіх губернях было 1800,1 тыс. чал. – 22,4 % насельніцтва; у гарадах (без мястэчак) – 69,5 % насельніцтва.